

XXIII

KLASZTOR NAWIEDZENIA NMP W GUDOHAJACH

1. POŁOŻENIE I EREKCJA KLASZTORU

W powiecie oszmiańskim, w odległości 46 km od Wilna, w kierunku południowo-wschodnim, znajduje się wieś Budogaje lub Gudohaje¹, znana w Polsce dzięki cudownemu obrazowi Matki Bożej, czczonej tam i odwiedzanej od XVI w.² Miejscowość należała kiedyś do dóbr dworskich zw. Polanami. W dokumentacji klasztoru karmelitów trzewickowych w Słobodzie znajdujemy wzmiankę, że po najeździe Szwedów na Polskę, przez długi czas majątność Polany była opuszczona, pozbawiona mieszkańców i zarosła lasem. Dopiero w XVIII w. na tym terenie zbudowano kościół i klasztor karmelitów bosych, nazywając go Gudohajami³.

W 1583 r. Polany należały do Gabriela Narkuskiego. Potem Narkuski sprzedał te dobra Łaskowskiemu. Następnym ich właścicielem został Stefan Bielikowicz. Świadczy o tym relacja wóznego w imieniu Bielikowicza, o wycięciu drzewa w Polanach, z dnia 30 września 1634 r.⁴ Bielikowicze posiadali Polany z dzisiejszymi Gudogajami aż do XVIII w., kiedy tereny te przeszły w posiadanie Wojnów h. Trąby. Józef Krzysztof i Ludwika Anna z Sulistrowskich⁵ Wojnowie, oboźni połoccy, oraz Ambroży — starosta dziśnieński, Józef — porucznik petyhorski i Tadeusz — starosta międzjański ufundowali w 1763 r. klasztor karmelitów

¹ Etymologię nazwy tłumaczy miejscowe podanie. W miejscowości tej, porosłej lasami, miała znajdować się leśniczówka, w której był cudowny obraz Matki Bożej. Lud okoliczny nazywał ją „budą w gaju”. Stąd powstała nazwa Budohaje a później Gudohaje. Por. A. Fridrich SJ. *Historie cudownych obrazów Najśw. Maryi Panny w Polsce*. T. IV. Kraków 1911 s. 97.

² Archiwum Konsystorza Wileńskiego, wizyta z 1784 r.

³ AP 135. Paweł Sienkiewicz ks. *Kilka szczegółów historycznych tyczących się klasztoru i kościoła w Gudohajach* s. 5.

⁴ Tamże s. 7.

⁵ Ludwika Anna z Sulistrowskich 1-o v. Koziellowa-Poklewska, starościna dziśnieńska, 2-o v. Woynowa.

bosych przy kościele pod wezw. Nawiedzenia NMP w Gudohajach⁶. Zapis fundacyjny klasztoru, wraz z intronisją przez wymienionych fundatorów na rzecz o. Juliana od Jezusa, prowincjała, i wszystkich karmelitów bosych prowincji litewskiej pochodzi z dnia 19 stycznia 1764 r. Fundatorowie zapisali karmelitom dobra: Gudohaje, Polany, Bernaciszki, Polany-Dobrowszczyznę, Luliszki z gruntem Luliszki i Kowalewskim, z folwarkiem Ostrowiec Urbanowski wraz z kościołem gudohajskim i cudownym obrazem Matki Bożej⁷. Zapis został przyznany i zaprzysiężony w sądzie wójtowsko-lawnicznym w Wilnie w lutym 1764 r., a aktykowany w urzędzie ziemskim oszmiańskim 10 lipca 1802 r. Ignacy Jakub Masalski, bp wileński, aktem z dnia 14 marca 1764 r. delegował Karola Karpia, oficjała, do zatwierdzenia funduszu dla karmelitów. Równocześnie Konsystorz Wileński powołał komisję do zbadania, czy fundusz jest wystarczający na utrzymanie klasztoru. Po przeprowadzonej wizji lokalnej przez komisję, Konsystorz w dniu 13 lipca 1764 r. zatwierdził fundację karmelitów w Gudohajach⁸.

2. KOŚCIÓŁ PW. NAWIEDZENIA NMP

Na mocy dokumentu fundacyjnego i intronisji z 1764 r., karmelici weszli w prawne posiadanie kościoła w Gudohajach. Z braku źródeł nie znamy aktu erekcji ani daty budowy świątyni. Ks. Aleksander Lachowicz⁹ podaje, że w 1764 r., na miejscu spalonego kościoła, Józef i Anna z Sulistrowskich Wojnowie wybudowali nowy dotychczas istniejący. Powyższą datę obala sam dokument fundacyjny — z 19 stycznia 1764 roku — mocą którego fundatorowie przekazali karmelitom istniejący już kościół. W najlepszym wypadku świątynia mogła być wybudowana w 1763 r., na miejscu dawniejszej kaplicy (ryc. 108).

Kościół drewniany, jednonawowy, na kamiennym podmurowaniu o wymiarach: dł. 12, szer. 5,5, wys. 4 sążnie. Do kościoła prowadzi niska kruchta, przylegająca do fasady z dwiema wieżami czworobocznymi, zwieńczonymi hełmami cebulastymi. Dach dwuspadowy, gontowy. W narożnikach dachu wypustki z krzyżami. Ściany kościoła z belek drewnianych obitych deskami. Podłoga i sufit z desek. W prezbiterium oddzielo-

⁶ Archiwum Sem. Duch. w Wilnie. *Raport o klasztorze i kościele Gudohajskim z roku 1804* s. 75—76; por. Czesław Jankowski. *Powiat oszmiański*. T. II. Petersburg 1897 s. 250.

⁷ Arch. Sem. Duch. w Wilnie. *Wizyta klasztoru w Gudohajach w 1830 r., opisanie dokumentów funduszowych*. Zob. Sienkiewicz, jw. s. 10.

⁸ Tamże.

⁹ *Garść wspomnień z Gudohajskiej parafii, powiatu oszmiańskiego*. W: „Nasz Przyjaciel” (tygodnik). Wilno 1930 nr 52 s. 5.

nym od nawy balustradą, wielki ołtarz snycerskiej roboty, pomalowany i wyzłocony¹⁰.

W retabulum głównego ołtarza umieszczono cudowny obraz Matki Bożej. Malowany temperą na dębowej desce (o rozmiarach 40×35 cm), odziany jest w srebrną suknię z XVII w., okrywającą szczelnie obraz. Głowę Madonny zdobi korona z rubinami. Według oceny Piwockiego, konserwatora wileńskiego, obraz pochodzi z XV w. ze szkoły rusko-bizantyńskiej¹¹. Od XVI w. należy do obrazów słynących łaskami i cudami (ryc. 109).

W nawie kościoła cztery boczne ołtarze i dwa konfesjonały. Na chórze muzycznym małe organy. Z lewej strony prezbiterium wejście do zakrystii; po drugiej stronie skład kościelny. Pod wieżami dwa pomieszczenia. Z jednego wejście na chór. W kościele dwa stare feretry: św. Józefa i Matki Bożej Szkaplerznej. Na cmentarzu, po lewej stronie kościoła, trzykondygnacyjna dzwonnica, zbudowana z kłoców drzewa oszalowanych deskami, podobnie jak kościół. Dzwonnica kwadratowa (o szerokości boków 3,5 sążnia), pokryta gontami, posiadała trzy dzwony. Cmentarz grzebalny wokół kościoła otoczony był drewnianym płotem, jak to widać na osiemnastowiecznym sztychu.

Przy klasztorным kościele, w dniu 21 września 1777 r., Ignacy Jakub Massalski, bp wileński, erygował parafię¹². Graniczyła ona z parafią słobódzką, ostrowiecką, cudzoziemską i oszmiańską. W 1804 roku parafia gudohajska liczyła 1516 dusz¹³, a w 1830 r. — 1827. W tym czasie na jej terenie znajdowały się znacznie większe dwory: Sulistrowskiego i Kurkowskiego — Dejnow, Staniewicza — Polany, Lenkowskich — Daniusze, Lorkowicza — Hermaniszki, Gonsiewskiego — Suchodoły, Zambrzyckiego — Kiewliszki, Łokuciewskich — Brydziszki, Narkowiczów — Kudziekonie i Truchoniszki, Kundziczów — Radziuny.

Za fundatorów i innych dobrodziejów klasztoru karmelici gudohajscy zobowiązani byli odprawiać corocznie 200 mszy; w tym 66 śpiewanych, 118 czytanych, 8 aniwersarzy śpiewanych i 8 czytanych.

¹⁰ Arch. Sem. Duch. w Wilnie. *Raport...* s. 75.

¹¹ „Dziennik Wileński” z dnia 6.VII. 1937 r. nr 183 s. 5.

¹² Podstawą ustalenia daty założenia parafii jest księga metryczna z następującym tytułem: „*Liber baptisatorum pro ecclesia parochiali gudohajensi novo erecta, comparatus sub pontificatu Ssmi Domini nostri Pii sexti papae, regnante serenissimo Stanislao Augusto, rege Poloniarum ac Magni Ducatus Lithuaniae, sub celsissimo principe Rev-mo Ignatio Jacobo Massalski, episcopo wilnensi, sub vicariatu A. R. P. Leonarda a. S. Anna, Carmelitarum Discalceatorum Anno Domini 1777 mensis 7bris die 21*”.

¹³ Archiwum Sem. Wil. *Raport...*

3. KLASZTOR

Po zatwierdzeniu fundacji przez konsystorz, nastąpiła w dniu 8 sierpnia 1764 r. introdukcja karmelitów do nowego domu. Drewniany klasztor znajdował się poza ogrodzeniem cmentarnym, po lewej stronie kościoła. Stary sztych obrazu Matki Bożej Gudohajskiej ukazuje nam go z prawej strony kościoła, jako budynek o dwóch kondygnacjach, pokryty gontami. Klasztor ten uległ spaleni w 1795 r.¹⁴ Na jego miejscu karmelici wybudowali nowy. Raport o konwencie gudohajskim z 1804 r. podaje, że nowy klasztor „pozostaje w należywym opatrzeniu”. Obok domu zakonnego był ogrodzony dziedziniec i ogród warzywny oraz sad owocowy. Nieco więcej szczegółów znajduje się w opisie rosyjskim, sporządzonym przez urzędników carskich w 1836 r.¹⁵, przed przekazaniem Gudohajów w dzierżawę radcy Sienkiewiczowi. Według tego opisu, klasztor był dwukondygnacyjny o wymiarach 8×4 sążnie, zbudowany z drzewa, kryty gontami. Obok klasztoru znajdowały się zabudowania gospodarcze:

1. Spichlerz z drzewa, dwukondygnacyjny, o długości 5 sążni 1 arszyn, szerokości 3 sążnie 1,5 arszyna, pokryty gontami.
2. Wozownia z drzewa na kamiennym fundamencie, pokryta słomą, o wymiarach: dł. 7 sążni, szer. 3 sążnie 1 arszyn. Pod jednym dachem z wozownią — mieszkanie dla służby oraz mały chlew.
3. Lodownia z kłoców drzewa, słomą kryta, dł. 3,5, szer. 3 sążnie.

Sad klasztorny w kształcie kwadratu o boku 40 sążni, posiadał 50 drzew owocowych. Dwa ogrody warzywne — jeden obok klasztoru, drugi w sadzie.

Według noty powizytacyjnej z 1830 r., do karmelitów należały wioski: Gudohaje (5 gospodarzy), Bobany (10 gosp.), Szuneliszki (7 gosp.), Lutiszki (2 gosp.), Kiejzduny (6 gosp.); klasztor posiadał 36 włók 15 morgów ziemi. Jego dobra graniczyły od wschodu ze wsią Hermoniszki Larkowicza, dobrami klasztoru słobadzkiego karmelitów trzewiczkowych i majątkami szlachty Blikańskich. Od południa nie było ustalonej trwałej granicy. Grunty klasztoru sąsiadowały z dobrami Narkowiczów i szlachty stempkowskiej. Od zachodu z Sulistrowskim i dobrami oo. dominikanów ostrowieckich.

Powyższe majątki przynosiły klasztorowi rocznie 1.072 sr. ruble 74 kop. dochodu. Nie wystarczyło to jednak na pokrycie wydatków, ponieważ w 1830 r. klasztor miał 3.795 rubli sr. długu.

Zakonnicy gudohajscy utrzymywali ze swoich dochodów szkołę dla sierot, w której uczyli religii, czytania, pisania i matematyki.

¹⁴ P. Sienkiewicz, jw. s. 12.

¹⁵ Tamże s. 31.

Na początku XIX w., za kościołem przy drodze parafialnej, karmelici wybudowali szpital, w którym stale utrzymywali 5 ubogich.

Klasztor był wikariatem i rezydencją. Przebywało w nim zwykle 3—4 zakonników; najczęściej dwóch kapłanów i jeden brat zakonny. Na podstawie ksiąg parafialnych (metryk) ks. Piotr Sienkiewicz sporządził zestawienie karmelitów mieszkających w Gudohajach. Zestawienie obejmuje okres od założenia parafii (21.IX.1777 r.) do kasaty klasztoru (18.VIII.1832 r.).

4. WYKAZ KARMELITÓW BOSYCH KLASZTORU W GUDOHAJACH

1. O. Marcein od św. Katarzyny 1777—1778.
2. O. Leonard od św. Anny, wikary 1778.
3. O. Brokard od św. Jana Chrzciciela 1778—1785.
4. O. Ksawery od św. Nikodema, kaznodzieja 1778.
5. O. Robert od Ducha Św. 1778.
6. O. Albert od Wniebowzięcia NMP, kaznodzieja 1778—1785.
7. O. Dominik od św. Benona 1779—1784.
8. O. Spirydion od św. Barbary 1780.
9. O. Aleksander od Zwiastowania NMP 1780—1781.
10. O. Rafał od św. Michała, wikary klasztoru 1780—1781.
11. O. Serafin od św. Gabriela 1781.
12. O. Fortunat od Zmartwychwstania Pańsk. 1781—1794.
13. O. Baltazar od Imienia Jezus 1781—1784.
14. O. Andrzej z Korsynu od Zaślubienia NMP 1782.
15. O. Gaudencjusz od Zaślubienia NMP (Weyner) 1782—1789.
16. O. Kajetan od św. Klary 1782.
17. O. Korneliusz od św. Benona, prof. filozofii 1783.
18. O. Maurycy od św. Michała 1782—1802.
19. O. Krzysztof od św. Jerzego 1785.
20. O. Norbert od św. Leona 1788—1795.
21. O. Rajmund od św. Joachima (Korsak) 1783—1807.
22. O. Florencjusz od Ducha Św. 1789—1790.
23. O. Cherubin od św. Brokarda 1790—1792.
24. O. Faustyn od św. Aleksandra, wikary klasztoru 1790.
25. O. Kasjan od Imienia Jezus (Dubrawski) 1791—1811.
26. O. Melchior od św. Józefa (Muraszko) 1792—1814.
27. O. Paulin od św. Jana Chrzciciela 1793—1803.
28. O. Benon od św. Kazimierza 1795—1798.
29. O. Joachim od św. Kazimierza (Bortkiewicz) 1793—1799.
30. O. Antoni od św. Teresy (Pułjanowski), kazn. 1800—1809.
31. O. Serafin od św. Stanisława (Holfeld) 1801.
32. O. Jan od św. Dominika (Szaniewicz) 1803—1804.

33. O. Zachariasz od Nawiedzenia NMP (Gerick) 1804—1806.
34. O. Kazimierz od św. Telesora (Litkowski) 1809.
35. O. Maurycy od św. Teodora (Straż), kazn. 1810—1815.
36. O. Ludwik Sutkiewicz 1810.
37. O. Aleksander od św. Brokarda (Jankowski) 1810.
38. O. Ignacy Mścichowski 1812—1814.
39. O. Maksymilian od MB (Bouffał), definitor 1812—1816.
40. O. Karol od św. Anioła (Męczynski) 1813—1817.
41. O. Wacław od św. Anioła (Szabliński) 1814—1815.
42. O. Leopold od Narodzenia P. (Pakolnicki) 1815—1823.
43. O. Hieronim od św. Rajmunda (Sieciński), definitor 1816—1818.
44. O. Nikodem Kossowski 1816.
45. O. Cyprian od Imienia Maryi (Szopowicz) 1817.
46. O. Michał od św. Hieronima (Danilewicz), kazn. 1817—1820.
47. O. Maciej od św. Jana od Krzyża (Łukaszewicz) 1817—1821.
48. O. Kajetan od św. Mikołaja (Pietraszkiewicz) 1819.
49. O. Dominik od św. Tomasza (Basukiewicz) 1819.
50. O. Robert od św. Józefa (Ławrynowicz) 1820—1821.
51. O. Łukasz od św. Andrzeja (Torczyński) 1820—1821.
52. O. Stefan od 3 Króli (Pulman) 1821.
53. O. Cyprian od św. Nikodema (Sosnowski), kazn. 1821—1823.
54. O. Romuald od św. Rajmunda (Gliński), kazn. 1822—1823.
55. O. Władysław od św. Eliasza (Kozakiewicz), def. 1822.
56. O. Benignus od św. Grzegorza (Pawłowski), prezes 1823—1827.
57. O. Franciszek od św. Mikołaja (Piotuch), kazn. 1823—1827.
58. O. Izydor od św. Jerzego (Gintowt), definitor 1824.
59. O. Antoni Stret 1826.
60. O. Kajetan Czesnowski 1826—1827.
61. O. Dionizy Łokuciewski 1827.
62. O. Urban od św. Spirydiona (Klepacki), wik., kazn. 1827—1832.
63. O. Florian od Ducha Św. (Tarajkowski) 1827.
64. O. Hieronim od św. Rajmunda (Sieciński), definitor 1828—1829.
65. O. Jan Kanty od św. Teresy (Urbański) 1828.
66. O. Antoni od św. Augustyna (Bartoszewicz), kazn. 1829—1832.

5. KASATA KLASZTORU I PARAFII

Po upadku powstania listopadowego, dekretem cara Mikołaja I z 1832 r. klasztor gudohajski został zniesiony. Majątki przejął skarb państwa. Parafię podzielono i przyłączono do sąsiednich parafii. Kościół, klasztor, dzwonnice i inne zabudowania sprzedano Żydom na rozbiorke. Cudowny obraz Matki Bożej przeniesiono do kościoła w Oszmianie, gdzie pozostał przez 75 lat, aż do 1907 r. Klasztor i inne zabudo-

wania zostały rozebrane przez Żydów. Kościół został zdewastowany. Nabyła go na własność pani Brzoskinia za 40 rubli¹⁶. Ostatni przeor gudohajski o. Urban Klepacki został na własną prośbę wikariuszem kościoła w Oszmianie jako stróż cudownego obrazu Matki Bożej, z prawem noszenia habitu karmelitańskiego.

Potem kościół gudohajski nabył ks. Donat Siemaszko (dnia 9 czerwca 1856 r.)¹⁷. Staraniem tego kapłana oraz miejscowej ludności świątynia została odrestaurowana. W 1878 r. uzyskano pozwolenie od władz na odprawianie w niej mszy św. w każdą sobotę. Z czasem zaczęto tu celebrować nabożeństwa w większe uroczystości. W 1906 r. przywrócono kościołowi parafię. Proboszczem został ks. Miagin. Dnia 2 sierpnia 1907 roku, w uroczystość Matki Bożej Anielskiej, przeniesiono procesjonalnie cudowny obraz Matki Bożej z Oszmiany z powrotem do Gudohajów.

¹⁶ Aleksander Lachowicz. *Garść wspomnień z gudohajskiej parafii powiatu oszmiańskiego*. W: „Nasz Przyjaciel”. Wilno 1931 nr 1—8.

¹⁷ P. Sienkiewicz, jw. s. 91.

